

การประยุกต์โยนิโสมนสิการในการเสฟสื่อออนไลน์เพื่อแก้วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา
The Application of Yoniso-Manasikara to Online Media Perception
to Address Faith Crises of Buddhism in Thailand

พระสุทธีวชิรเมธี

Phrasuddhivajiramedhi

ชญาณุช เทพเสนา

Chyanuch Thepsena

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus

E-mail: thep.tune@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

สื่อออนไลน์ในสังคมไทยร่วมสมัยได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ เนื้อหาที่ถูกลำเลียงอย่างเร่งด่วนมักขาดข้อมูลประกอบที่ครบถ้วน และเร้าอารมณ์ผู้รับสารอย่างง่ายดาย สิ่งนี้ นำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และส่งผลกระทบในวงกว้างต่อความไว้วางใจที่สังคมมีต่อสถาบันสงฆ์ การรับรู้ที่ตั้งอยู่บนข้อมูลไม่ครบถ้วนนี้จึงมีแนวโน้มสร้างความสั่นคลอนในมิติที่ลึกกว่ากระแสสื่อสังคมออนไลน์

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา แก่สาธารณชนในการบริโภคสื่อเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ โดยใช้วิธีการประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการกับบริบทของ สังคมดิจิทัล โดยเน้นการพิจารณาปัญหาควบคู่กับหลักการปกครองคณะสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า การพิจารณาปัญหานี้จำเป็นต้องทำความเข้าใจโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และกระบวนการพิจารณา อธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยควบคู่กัน ซึ่งเป็นกลไกตรวจสอบภายในที่มักไม่ปรากฏในการนำเสนอข่าวสั้น ภายใต้ บริบทดังกล่าว การประยุกต์ใช้หลักธรรม “โยนิโสมนสิการ” จึงมีความสำคัญในฐานะกรอบความคิดที่ช่วยให้ ผู้รับสารตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้าน ตั้งคำถามต่อความครบถ้วนของข้อเท็จจริง และพิจารณาความสัมพันธ์ ของเหตุปัจจัยอย่างเป็นระบบ

การไตร่ตรองตามหลักโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้รับสารชะลอการตอบสนองทางอารมณ์ แยกแยะพฤติกรรมของบุคคลออกจากบทบาทของสถาบัน และลดโอกาสของการด่วนสรุปจากข้อมูลไม่สมบูรณ์ ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือ การเพิ่มความแม่นยำในการตีความข่าวสาร การเสริมสร้างความเข้าใจที่สมดุระหว่างสังคมและสถาบันสงฆ์ และการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางปัญญาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัลร่วมสมัย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

บทความนี้ได้นำเสนอข้อค้นพบใน 6 ด้าน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์บริบทและปัญหาเกี่ยวกับสื่อออนไลน์และความศรัทธา 2) โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และกระบวนการพิจารณาอธิกรณ์ 3) ผลของสื่อออนไลน์ต่อการรับรู้และปฏิกิริยาของสาธารณชนที่สัมพันธ์กับความศรัทธา 4) หลักธรรมโยนิโสมนสิการในฐานะ กรอบความคิดในการพิจารณาข่าวสาร 5) การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อสร้างความรอบคอบและสมดุลในการเสพสื่อออนไลน์และ 6) สรุปผล อภิปรายข้อค้นพบ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษา

คำสำคัญ: โยนิโสมนสิการ, สื่อออนไลน์, วิกฤตศรัทธา, สถาบันสงฆ์, การรับรู้ข่าวสาร

ABSTRACT

Online media in contemporary Thai society had become a critical channel for disseminating information concerning the monastic institution (Sangha). The content, often presented rapidly, was typically lacking complete contextual information and was easily used to evoke emotional responses from the audience. This situation led to widespread misunderstandings and was found to impact the public trust placed in the monastic institution significantly. The widespread perception, rooted in incomplete data, was therefore prone to creating deeper societal instability than what was apparent in social media trends.

The primary objective of this article was established to propose a guideline for developing intellectual immunity (Panya) among the public when consuming media related to the monastic institution. This was achieved through an analytical and integrative approach, where Buddhist principles were blended with the context of contemporary digital society. Emphasis was placed on the consideration of issues alongside the principles of Sangha governance. Addressing this issue was deemed necessary by understanding both the administrative structure of the Sangha and the internal process for investigating ecclesiastical offenses (Athikorn) according to the Vinaya (Buddhist discipline). These internal mechanisms were often not presented in brief news reports. Within this context, the application of the Buddhist principle "Yoniso Manasikara" (Systematic Attention) was highlighted as a crucial framework to help recipients systematically examine information, question the completeness of facts, and consider the relationship between causes and conditions.

Reflection based on Yoniso Manasikara was shown to help recipients delay emotional reactions, differentiate individual behavior from the institutional role, and reduce the likelihood of premature conclusions being drawn from insufficient data. The expected outcomes were identified as increased accuracy in news interpretation, the reinforcement of balanced understanding between society and the monastic institution, and the development of an intellectual immunity suitable for the contemporary digital society. These results were considered an essential foundation for the long-term stability of Buddhism.

Keywords: Yoniso-manasikara, Online Media, Faith Crisis, Sangha Institution, Information Perception

1. บทนำ

การเคลื่อนที่ของข้อมูลข่าวสารบนสื่อออนไลน์ในสังคมไทยร่วมสมัยได้เปลี่ยนรูปแบบการรับรู้ของผู้คนอย่างลึกซึ้ง การแพร่กระจายของเนื้อหาด้วยความรวดเร็วและปริมาณมหาศาล รวมถึงการคัดเลือกข้อมูลตามระบบอัลกอริทึม (algorithmic selection system) ทำให้ผู้รับสารจำนวนมากเผชิญความท้าทายด้านการพิจารณาความจริง เนื้อหาที่ออกแบบมาเพื่อเร้าอารมณ์ (emotional-driven content) มักถูกส่งต่ออย่างกว้างขวางก่อนผ่านการตรวจสอบ ส่งผลให้การตัดสินใจของสาธารณชนมีแนวโน้มตั้งอยู่บนความรู้สึกมากกว่า การพิจารณาเชิงเหตุผล ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้สังคมไทยจำเป็นต้องมีระบบคิดที่รอบคอบสำหรับใช้กลั่นกรองข้อมูล ไม่เฉพาะเพียงเพื่อความถูกต้อง แต่เพื่อรักษาสมดุลของความเข้าใจในประเด็นละเอียดอ่อนของสาธารณะ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หนึ่งในประเด็นที่สื่อออนไลน์ให้ความสนใจและส่งผลต่อสังคมอย่างกว้างขวางคือข่าวที่เกี่ยวกับพระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ เนื่องจากประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกับศรัทธา ความรู้สึก และความเชื่อทางศาสนา ข่าวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์มักถูกเผยแพร่ด้วยความเร็วสูง และบางครั้งประกอบด้วยข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือขาดบริบทที่จำเป็น เมื่อผู้รับสารพึ่งพาการตีความจากข้อมูลบางส่วน ความเข้าใจคลาดเคลื่อนจึงเกิดขึ้นได้ง่ายและกลายเป็นฐานของการด่วนสรุป ซึ่งนำไปสู่บรรยากาศของความไม่ไว้วางใจ และความคลางแคลงใจต่อสถาบันสงฆ์โดยรวม สภาพการณ์เช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ความวุ่นวายด้านสารสนเทศ” (information disorder) ซึ่งชี้ว่าสื่อที่ไม่ผ่านการตรวจสอบสามารถสร้างความเสียหายต่อสถาบันสังคมได้อย่างรวดเร็ว (Wardle & Derakhshan, 2017)

ภาวะที่เรียกว่า “วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา” มิได้เกิดจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น แต่เกิดจากการผสกันของหลายปัจจัย ทั้งลักษณะของสื่อออนไลน์ที่เน้นความรวดเร็ว การตีความแบบเหมารวม และความโน้มเอียงทางอารมณ์ของผู้รับสาร ประกอบกับความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์เกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของคณะสงฆ์ไทย เช่น ระบบการบริหารงานสงฆ์ การตรวจสอบอธิกรณ์ และกระบวนการพิจารณาตามพระธรรมวินัย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) เมื่อข้อมูลที่ปรากฏในสื่อขาดความรอบด้าน ความ

เชื่อมั่นของประชาชนจึงมีแนวโน้มอ่อนไหวต่อข่าวลือและความเข้าใจผิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อบาทของสถาบันสงฆ์ ทั้งด้านสังคม การศึกษา และการสวดส้องทางศีลธรรม

ผลกระทบของวิกฤตศรัทธายังปรากฏชัดในระดับสังคม โดยประชาชนบางส่วนอาจลดทอนความไว้วางใจในการประกอบศาสนกิจ ลดการเข้าวัดหรือร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่ทำโดยพระสงฆ์ อีกทั้งยังอาจส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดลดลง ซึ่งขัดกับโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีสถาบันสงฆ์เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2561) ในระดับภาพรวม การลดลงของศรัทธาอาจทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาในการเป็นกรอบคุณค่าทางสังคมถูกท้าทายมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สังคมเผชิญความเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนมากขึ้น

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งหมายถึงการพิจารณาอย่างถูกวิธี มีระบบ และตั้งอยู่บนเหตุผล (systematic and reasoned reflection) จึงกลายเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยให้ผู้รับสารมีทักษะในการตรวจสอบข้อมูล และเข้าใจปรากฏการณ์ออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณ หลักโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้รับสารตั้งคำถามต่อแหล่งที่มา ตรวจสอบความเชื่อมโยงของข้อมูล พิจารณาหลายด้านก่อนตัดสินใจ และมองเห็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของบุคคลกับหลักการของสถาบันโดยรวม แนวคิดนี้สอดคล้องกับกรอบการไตร่ตรองที่ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เหตุผลและสติในการรับข้อมูลซึ่งเป็นความจำเป็นของสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน (Kabat-Zinn, 2013)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการในการเสพสื่อออนไลน์ จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจวิธีคลี่คลายวิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย การพิจารณาข่าวสารด้วยหลักธรรมที่เน้นเหตุผล การตรวจสอบ และความรอบคอบ จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจที่เที่ยงตรง ลดความเข้าใจผิดและการเหมารวม ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานของการรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

บทความนี้ได้นำเสนอข้อค้นพบใน 6 ด้าน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์บริบทและปัญหาเกี่ยวกับสื่อออนไลน์และความศรัทธา 2) โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และกระบวนการพิจารณาอธิกรณ์ 3) ผลของสื่อออนไลน์ต่อการรับรู้และปฏิกิริยาของสาธุชนที่สัมพันธ์กับความศรัทธา 4) หลักธรรมโยนิโสมนสิการในฐานะกรอบความคิดในการพิจารณาข่าวสาร 5) การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อสร้างความรอบคอบและสมดุลในการเสพสื่อออนไลน์ และ 6) สรุปผล อภิปรายข้อค้นพบ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษา

2. โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และกลไกการพิจารณาอธิกรณ์

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นระบบที่พัฒนาขึ้นตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ให้มีความเป็นระเบียบและสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยที่สืบทอดมาแต่โบราณ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) ระบบลำดับชั้นที่ครอบคลุมตั้งแต่มหาเถรสมาคมจนถึงระดับวัด ช่วยให้การบริหารจัดการปัญหาภายในคณะสงฆ์เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ตรวจสอบได้ และตั้งอยู่บนการพิจารณาเชิงเหตุผลมากกว่าความเห็นส่วนบุคคล ทั้งยังสะท้อนหลักการ

“สังฆสภา” ซึ่งเน้นการไตร่ตรองร่วมกันของหมู่สงฆ์ตามหลักพระวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561) โครงสร้างเช่นนี้มีส่วนช่วยให้สังคมตระหนักว่าการพิจารณาเหตุการณ์ในคณะสงฆ์มีแบบแผนรองรับ ไม่ได้ปล่อยให้เกิดขึ้นโดยไร้การกำกับตรวจสอบ

2.1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยมีลำดับชั้นตั้งแต่ระดับสูงสุด คือ มหาเถรสมาคม ลงมาถึงระดับจังหวัด อำเภอ และวัด โดยทุกระดับมีหน้าที่และความรับผิดชอบเฉพาะด้าน เช่น

- การรักษาพระธรรมวินัย
- การบริหารกิจการคณะสงฆ์
- การสอบสวนอภิรณ
- การให้คำวินิจฉัยปัญหาทางศาสนา

โครงสร้างนี้สะท้อนหลักการบริหารตามพระวินัยเดิมในพระไตรปิฎก ที่เน้น “ความเป็นสังฆสภา” คือ การไตร่ตรองร่วมกันโดยหมู่สงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561) ซึ่งช่วยลดอคติส่วนตัวของบุคคล และทำให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล และตั้งอยู่บนหลักธรรมวินัย

นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังมีหน่วยงานฝ่ายบ้านเมืองทำหน้าที่สนับสนุน คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งกำกับดูแลด้านธุรการและประสานงานกับองค์กรสงฆ์ เพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างเป็นระบบ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) การเข้าใจโครงสร้างนี้ช่วยให้ผู้เฝ้าระวังมองเห็นความเป็นระบบในการจัดการเรื่องทางสงฆ์ ไม่ใช่เป็นการปล่อยให้ปัญหาเกิดขึ้นโดยไร้การกำกับอย่างที่มีคนเฝ้าระวังในโลกออนไลน์

2.2 กลไกการพิจารณาอภิรณ

“อภิรณ” หมายถึง เรื่องร้องทุกข์ ข้อขัดข้อง หรือปัญหาที่ต้องได้รับการพิจารณาตามพระวินัย การพิจารณาอภิรณในคณะสงฆ์มีรูปแบบที่กำหนดไว้อย่างละเอียดในพระวินัย เช่น การสวดญัตติ การทำสังฆกรรม การสอบสวน และการวินิจฉัยตามหลักเหตุและผล โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมวินัยและความสงบเรียบร้อยของสงฆ์ ไม่ใช่เพื่อเอาผิดหรือประณามบุคคลใด (พระธรรมปิฎก, 2559)

การพิจารณาอภิรณแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น

- อภิรณว่าด้วยความผิด (อาบัติ)
- อภิรณว่าด้วยข้อขัดข้อง
- อภิรณว่าด้วยการกล่าวหา
- อภิรณว่าด้วยข้อสงสัย

การดำเนินการแต่ละประเภทต้องผ่านขั้นตอนเฉพาะ เพื่อให้การวินิจฉัยเป็นไปโดยธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของการตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างละเอียด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

ในระดับปฏิบัติ ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัดจะถูกพิจารณาในระดับเจ้าคณะปกครองก่อน หากจำเป็นจึงส่งต่อไปยังระดับสูงขึ้น กระบวนการนี้ช่วยให้เกิดการตรวจสอบหลายชั้น ลดการด่วนสรุป และทำให้คำวินิจฉัยมีความหนักแน่นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมว่าด้วยการพิจารณาอย่างรอบด้าน หรือ โยนิโสมนสิการ (wise reflection)

2.3 ความสำคัญของการเข้าใจระบบการพิจารณาอิกรณ

ในบริบทสื่อออนไลน์ ข่าวเกี่ยวกับคณะสงฆ์มักถูกแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว บางครั้งผู้เสพสื่ออาจยังไม่ทันรับรู้สาเหตุการณนั้นอยู่ระหว่างการตรวจสอบขององค์กรสงฆ์แล้ว หรือเป็นเรื่องที่ต้องใช้ระยะเวลาในการพิจารณาตามกระบวนการที่กำหนดไว้ การทำความเข้าใจโครงสร้างเหล่านี้ช่วยให้การพิจารณาข่าวมีน้ำหนักและสมดุลมากขึ้น

ในทางจิตวิทยาการรับรู้ ข่าวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือศรัทธามักกระตุ้นอารมณ์ก่อนเหตุผล ทำให้ผู้รับสารมีแนวโน้มตีความตามความรู้สึกมากกว่าตรวจสอบข้อมูล (Kabat-Zinn, 2013) การตระหนักถึงระบบการพิจารณาอิกรณจึงช่วยชะลอ “ปฏิกิริยาด่วนสรุป” และเปิดโอกาสให้ปัญญาทำงานอย่างเป็นขั้นตอนตามหลักโยนิโสมนสิการ

ยิ่งไปกว่านั้น การทำความเข้าใจโครงสร้างและขั้นตอนที่ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าการแก้ไขปัญหาทางสงฆ์ไม่ใช่เรื่องไร้ทิศทาง แต่มีระบบกำกับดูแลที่ตรวจสอบได้ ทั้งยังสะท้อนหลัก “การกลั่นกรอง” (filtering) ที่จำเป็นอย่างยิ่งในยุคสื่อออนไลน์ ซึ่งข้อมูลทุกชิ้นต้องผ่านการประเมินแหล่งที่มา ความน่าเชื่อถือ และการเชื่อมโยงเหตุผล (Wardle & Derakhshan, 2017)

นอกจากนี้ การดำเนินงานของคณะสงฆ์ยังได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่ด้านธุรการ การประสานงาน และการกำกับดูแลตามกฎหมาย เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีเอกภาพและมีความสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) ความเข้าใจในโครงสร้างนี้ช่วยให้ผู้รับสารมองเห็นว่า การจัดการปัญหาภายในคณะสงฆ์ได้ดำเนินไปภายใต้กระบวนการตรวจสอบที่ชัดเจน มิใช่สถานการณ์ที่ปล่อยให้เป็นไปตามความเข้าใจที่ปรากฏในสื่อออนไลน์เพียงผิวเผิน

การพิจารณาข่าวสารเกี่ยวกับคณะสงฆ์อย่างมีเหตุผล จำเป็นต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจโครงสร้างการปกครองและกระบวนการพิจารณาอิกรณ ซึ่งเป็นระบบที่อาศัยทั้งหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย เพื่อกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นลำดับขั้น (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561) การรับรู้ถึงกระบวนการตรวจสอบหลายชั้น ทำให้ผู้รับสารมีท่าทีที่สุ่ม รอบคอบ และหลีกเลี่ยงการด่วนสรุปจากข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วน ซึ่งมักเกิดขึ้นในสื่อออนไลน์อันเป็นพื้นที่ที่ข้อมูลไหลเวียนรวดเร็วและเร้าความรู้สึกได้ง่าย (Wardle & Derakhshan, 2017) เมื่อผู้รับสารชะลอการตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้การไตร่ตรองเชิงเหตุผลทำงานตามหลักโยนิโสมนสิการ ก็จะเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและเที่ยงตรงขึ้น ทั้งต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้าและต่อบทบาทของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทยโดยรวม

3. ผลของสื่อออนไลน์ต่อการรับรู้และปฏิกิริยาของสาธารณชนที่สัมพันธ์กับความศรัทธา

การเติบโตของสื่อออนไลน์ในสังคมไทยได้เปลี่ยนโฉมกระบวนการรับรู้ข่าวสารของประชาชนอย่างมหาศาล ข้อมูลข่าวสารที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูงบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ ไม่เพียงส่งผลต่อวิธีที่ผู้คนรับรู้เหตุการณ์ แต่ยังส่งผลต่อวิธีที่สังคมสร้างการตีความ ความเห็น และการตัดสินใจต่อสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับศรัทธา ความรู้สึก และระบบค่านิยมทางศาสนา การทำความเข้าใจผลของสื่อออนไลน์ต่อความศรัทธาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการคลี่คลายปัญหาที่สังคมไทยพบอยู่ในปัจจุบัน

3.1 กลไกการไหลเวียนของข้อมูลและผลต่อการรับรู้

สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่ที่ข้อมูลถูกเผยแพร่ด้วยความรวดเร็วและมีปริมาณมากกว่าสื่อแบบดั้งเดิมหลายเท่า การจัดเรียงเนื้อหาโดยระบบอัลกอริทึม (algorithmic curation system) ทำให้ผู้รับสารมีแนวโน้มเห็นเฉพาะข้อมูลที่ตรงกับความสนใจหรืออารมณ์ในขณะนั้น ส่งผลให้เกิดสภาพ “การรับรู้เฉพาะส่วน” ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมข้อเท็จจริงทั้งหมด เนื้อหาที่เร้าอารมณ์ (emotion-driven content) มักถูกกระจายกว้างกว่าข่าวที่มีความเป็นกลาง เนื่องจากเนื้อหาประเภทนี้มีแนวโน้มกระตุ้นการตอบสนอง เช่น ความโกรธ ความสงสัย หรือความรู้สึกไม่ยุติธรรม (Wardle & Derakhshan, 2017)

ภายใต้กลไกดังกล่าว การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์จึงมักเกิดในลักษณะที่ขาดบริบท ตัวอย่างเช่น ข่าวเหตุการณ์ในวัดหนึ่งมักถูกนำเสนอด้วยรูปแบบที่เน้นอารมณ์ มากกว่าการอธิบายกระบวนการตรวจสอบหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย หรือระบบบริหารงานสงฆ์ เมื่อผู้รับสารพบข้อมูลเพียงบางส่วน การตีความจึงมีแนวโน้มถูกกำหนดจากความรู้สึกทันทีมากกว่าการไตร่ตรองอย่างรอบด้าน เห็นได้จากปรากฏการณ์การแชร์ข้อมูลโดยปราศจากการตรวจสอบที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของ “ความไร้ระเบียบด้านสารสนเทศ” (information disorder)

3.2 ความโน้มเอียงทางอารมณ์และการตีความแบบด่วนสรุป

งานวิจัยด้านจิตวิทยาการรับรู้ระบุว่า มนุษย์มีแนวโน้มตอบสนองต่อข้อมูลที่กระทบอารมณ์ได้รวดเร็วกว่าข้อมูลที่ต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์ (Kabat-Zinn, 2013) ในสื่อออนไลน์ ปรากฏการณ์นี้ยิ่งทวีความชัดเจนเนื่องจากเนื้อหาหลายประเภทถูกออกแบบให้กระตุ้นอารมณ์ เพื่อนำไปสู่การแชร์หรือแสดงความคิดเห็นทันที เมื่อผู้รับสารตอบสนองในลักษณะนี้ การวิเคราะห์เหตุผลมักถอยห่างออกไป ส่งผลให้เกิดการด่วนสรุป อคติ หรือการเหมารวม

ในกรณีข่าวพระสงฆ์ ความรู้สึกเกี่ยวกับศาสนาเป็นพื้นฐานที่อ่อนไหว เพราะบาง ละเอียดอ่อน และง่ายต่อการถูกชักจูง การรับข้อมูลที่เร้าอารมณ์เพียงเล็กน้อย อาจทำให้เกิดการตอบสนองที่รุนแรง เช่น ความผิดหวัง ความโกรธ หรือความรู้สึกว่าพระพุทธศาสนากำลังเสื่อมโทรม ความรู้สึกเหล่านี้เมื่อไม่ได้รับการกลั่นกรองอย่างมีระบบจึงมีแนวโน้มส่งผลให้เกิดการเหมารวมสถาบันสงฆ์จากพฤติกรรมของบุคคลบางราย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์

3.3 การเหมารวมสถาบันสงฆ์และความสั่นคลอนแห่งศรัทธา

ความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่เกิดจากสื่อออนไลน์ส่งผลโดยตรงต่อความศรัทธาของสาธารณชน โดยเฉพาะเมื่อผู้รับสารไม่แยก “พฤติกรรมของบุคคล” ออกจาก “บทบาทของสถาบันสงฆ์” ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ศรัทธาสั่นคลอนในวงกว้าง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564)

ในทางสังคมวิทยา การเหมารวม (generalization) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มักเกิดขึ้นง่าย เนื่องจากศรัทธาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เมื่อเหตุการณ์หนึ่งถูกขยายความในสื่อออนไลน์ ผู้รับสารบางส่วนอาจมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นสะท้อนปัญหาของสถาบันโดยรวม แม้ในความเป็นจริงระบบการปกครองคณะสงฆ์จะมีการตรวจสอบหลายชั้นตามพระธรรมวินัยและกฎหมายก็ตาม การไม่เข้าใจระบบนี้จึงทำให้การตีความข่าวมีแนวโน้มเอนเอียงสู่การวิพากษ์สถาบันแทนที่จะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาในระดับบุคคล

ผลที่เกิดขึ้นคือ ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพระสงฆ์อาจลดลง การประกอบศาสนกิจอาจลดจำนวนลง และความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจอ่อนแรงลง ซึ่งล้วนเป็นผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับ “วิกฤตศรัทธา” ที่สังคมไทยต้องเผชิญในยุคออนไลน์

3.4 ความรู้ไม่ครบถ้วนเกี่ยวกับโครงสร้างคณะสงฆ์เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา

คณะสงฆ์มีระบบบริหารจัดการและกระบวนการพิจารณาอธิกรณ์ที่ชัดเจน แต่ผู้รับสารในสื่อออนไลน์จำนวนมากไม่ทราบข้อมูลนี้ หรือไม่เคยเข้าถึงกระบวนการดังกล่าว การขาดความรู้พื้นฐานทำให้ข่าวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ถูกตีความโดยไม่สัมพันธ์กับข้อเท็จจริงในพระวินัยหรือระบบการตรวจสอบ ผลลัพธ์คือความไม่เข้าใจและการด่วนสรุปที่รุนแรงขึ้น

เมื่อสังคมไม่ได้ตระหนักว่าคณะสงฆ์มีระบบตรวจสอบหลายชั้น เช่น การสอบสวนในระดับวัด เจ้าคณะปกครอง และมหาเถรสมาคม การตั้งคำถามต่อข่าวพระสงฆ์จึงมักเกิดจากกรอบคิดที่ไม่ครบถ้วน และทำให้ปฏิกิริยาของสาธารณชนมีความไวต่ออารมณ์มากกว่าการพิจารณาเชิงเหตุผล

3.5 ความจำเป็นของกรอบคิดแบบไตร่ตรองเป็นระบบ

ผลรวมของปรากฏการณ์ทั้งหมด คือ ความรวดเร็วของข้อมูล ความไม่ครบถ้วนของบริบท ความโน้มเอียงทางอารมณ์ และการไม่เข้าใจโครงสร้างคณะสงฆ์ ทำให้สังคมไทยจำเป็นต้องมีกลไกทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้คนสามารถรับสื่ออย่างมีสติและมีเหตุผล การไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ (systematic reflection) จึงเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยป้องกันการสั่นคลอนของศรัทธาและลดความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่เกิดจากสื่อออนไลน์

แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับหลักธรรมที่เน้นการใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง โดยเฉพาะหลัก “โยนิโสมนสิการ” นั่นคือ “การพิจารณาอย่างถูกวิธี มีระบบ และตั้งอยู่บนเหตุผล คือรากฐานของการเห็นความจริงตามสภาพ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

4. หลักโยนิโสมนสิการ: รากฐานของปัญญา

โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธศาสนากล่าวถึงในฐานะ “รากฐานของปัญญา” เพราะเป็นกระบวนการพิจารณาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งให้ผู้พิจารณาเห็นเหตุ ปัจจัย ความสัมพันธ์ และผลที่จะตามมาอย่างรอบด้าน การใช้โยนิโสมนสิการจึงไม่ได้จำกัดเฉพาะบริบทการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังสามาร

นำไปประยุกต์ใช้กับทุกเรื่องราวในชีวิต รวมถึงการรับรู้ข่าวสารในสื่อออนไลน์ซึ่งมีความซับซ้อนและมีผลกระทบต่อสังคมอย่างมากในยุคปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

4.1 ความหมายและสาระสำคัญของโยนิโสมนสิการ

คำว่า “โยนิโสมนสิการ” แปลว่า “การใส่ใจโดยแยบคาย” หรือ “การพิจารณาอย่างถูกวิธี” ซึ่งเป็นการใช้สติและปัญญาพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง ไม่ด่วนสรุป และไม่รับข้อมูลเพียงด้านเดียว หลักการนี้เน้นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ใช่ตามความรู้สึกหรืออคติส่วนตัว (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2559)

พระพุทธศาสนาอธิบายว่า โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือช่วยให้จิต “รู้เท่าทัน” ข้อมูลที่ผ่านเข้ามา กลั่นกรองอย่างเป็นระบบ และพิจารณาว่าสิ่งใดควรรับ สิ่งใดควรวาง สิ่งใดควรตรวจสอบก่อนเชื่อ เป็นกระบวนการที่ทำให้สติและปัญญาทำงานร่วมกันอย่างสมดุล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

4.2 โยนิโสมนสิการในฐานะรากฐานของปัญญา

ปัญญาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นเพียงจากการฟังหรือการอ่าน แต่เกิดจากการพิจารณาเชื่อมโยงเหตุและผลอย่างเป็นลำดับ หลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้ปัญญาเกิดขึ้นและเติบโต เพราะช่วยเปิดมุมมองให้เห็นปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียด

ในบริบทของสื่อออนไลน์ หลักนี้จึงช่วยชะลอ “ปฏิกิริยาเร่งด่วน” ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อพบข่าวที่มีความอ่อนไหวต่อความเชื่อหรือศรัทธา ทำให้ผู้เสพข่าวสามารถรอ ให้ข้อมูลครบถ้วนก่อนพิจารณา ลดแนวโน้มการสรุปจากข้อมูลไม่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในสังคม

นอกจากนี้ แนวคิดด้านจิตวิทยาปัจจุบันยืนยันว่า การมีสติและการพิจารณาอย่างมีแบบแผนช่วยลดอคติทางความคิด และทำให้การรับรู้ข่าวสารมีคุณภาพมากขึ้น (Kabat-Zinn, 2013) ซึ่งสอดคล้องกับหลักโยนิโสมนสิการอย่างแท้จริง

4.3 องค์ประกอบของโยนิโสมนสิการที่สามารถประยุกต์ใช้ในการเสพสื่อ

การประยุกต์โยนิโสมนสิการกับการเสพข่าวออนไลน์สามารถแบ่งออกเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

(1) การพิจารณาเหตุ-ปัจจัย (มูลเหตุ-ผลลัพธ์)

สิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดจากเหตุปัจจัยหลายด้าน การพิจารณาเหตุการณ์ทางสื่อออนไลน์ด้วยหลักนี้ทำให้ผู้เสพข่าวเห็นภาพรวม ไม่ด่วนสรุปจากข้อมูลสั้น ๆ หรือข่าวบางส่วน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

(2) การพิจารณาคุณ-โทษ (ประโยชน์-ผลกระทบ)

ก่อนการเผยแพร่หรือแสดงความคิดเห็นในสื่อออนไลน์ การไตร่ตรองว่าพฤติกรรมของตนส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคม เป็นส่วนหนึ่งของโยนิโสมนสิการ ซึ่งส่งผลต่อการลดกระแสความขัดแย้งทางความคิดในสังคม (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2559)

(3) การตรวจสอบแหล่งที่มา (ความน่าเชื่อถือของข้อมูล)

ข้อมูลออนไลน์จำนวนมากมีทั้งข่าวจริง ข่าวลวง และข้อมูลบิดเบือน หากขาดการตรวจสอบแหล่งที่มา ย่อมทำให้การพิจารณาข่าวผิดพลาดได้ง่าย นักวิจัยด้านสื่อศึกษาเสนอว่าการพิจารณาแหล่งที่มาเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดในการรับมือ “ข้อมูลผิดเพี้ยน” (information disorder) (Wardle & Derakhshan, 2017)

(4) การพิจารณาผลกระทบต่อส่วนรวม

การพิจารณาว่าการแชร์ความคิดเห็นจะส่งผลกระทบต่อสังคม ศาสนา หรือบุคคลอื่นอย่างไร เป็นองค์ประกอบที่สอดคล้องกับแนวคิด “คุณธรรมสาธารณะ” ซึ่งมีรากฐานอยู่ในหลักโยนิโสมนสิการเช่นกัน

4.4 โยนิโสมนสิการกับการลดอคติทางความคิด

อคติ เช่น การเหมารวม การตัดสินอย่างรวดเร็ว หรือความเอนเอียงตามอารมณ์ เป็นปัจจัยที่ทำให้ข่าวสารออนไลน์ ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด การพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ ช่วยลดอคติเหล่านี้ เพราะทำให้ผู้รับข่าว “หยุดคิดก่อนตอบสนอง” และตั้งคำถามกับข้อมูลที่ปรากฏ เช่น

- ข้อมูลนี้ครบถ้วนหรือยัง?
- มีมุมมองอื่นที่ควรพิจารณาหรือไม่?
- ข้อเท็จจริงอยู่ตรงไหน?
- การแชร์ออกไปจะเกิดผลดีหรือผลเสีย?

หลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นเกราะป้องกันทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้เสพข่าวไม่ถูกกระแสความรู้สึกนำทางจนเกิดการตัดสินใจโดยขาดเหตุผลรองรับ (Kabat-Zinn, 2013)

โยนิโสมนสิการเป็นรากฐานของปัญญาที่ช่วยให้การรับรู้ข้อมูลในสื่อออนไลน์มีความรอบคอบ ลึกซึ้ง และสอดคล้องกับหลักเหตุผล หลักธรรมนี้ช่วยให้ผู้เสพข่าวพิจารณาเหตุ-ปัจจัย ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และผลกระทบต่อส่วนรวม ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือเผยแพร่ เมื่อผู้อ่านนำหลักนี้ไปใช้ ไม่ว่าดำรงบทบาทเป็นผู้ผลิตข่าวสารหรือพุทธศาสนิกชนทั่วไป ย่อมส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม และลดความสับสนหรือความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นในยุคของข้อมูลข่าวสารเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว

5. การประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการในการเสพสื่อออนไลน์

การเสพสื่อออนไลน์ในสังคมร่วมสมัยต้องอาศัยทักษะทางปัญญาที่ละเอียดรอบคอบ เนื่องจากข่าวสารจำนวนมากมีทั้งข้อมูลจริง ความเห็นส่วนบุคคล และการตีความผสมผสานกัน แม้ผู้สื่อสารส่วนใหญ่มีเจตนาดีต่อการนำเสนอข้อมูล แต่ลักษณะเฉพาะของสื่อออนไลน์ทำให้ข่าวเคลื่อนไหวรวดเร็ว จนผู้รับสารอาจตัดสินใจหรือแชร์ข้อมูลก่อนพิจารณาอย่างลึกซึ้ง หลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การรับรู้ข่าวเป็นไปด้วยความสงบ สุขุม และตั้งอยู่บนเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

5.1 การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล (Source Evaluation)

แหล่งข่าวในสื่อออนไลน์มีความหลากหลาย เช่น เพจข่าว เว็บไซต์เฉพาะกลุ่ม คลิปวิดีโอ หรือข้อความที่ถูกส่งต่อจากหลายมือ ความหลากหลายนี้ทำให้ผู้อ่านจำเป็นต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลก่อนให้คุณค่าหรือเผยแพร่ต่อ การตรวจสอบนี้ไม่ใช่เพื่อปฏิเสธข่าว หากเพื่อให้ปัญญามีเวลาทำงาน โดยตั้งคำถามว่า

- ข่าวนั้นมาจากแหล่งใด?
- เป็นองค์กรที่มีการตรวจสอบข้อมูลหรือไม่?
- มีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลชัดเจนหรือไม่?

งานวิจัยด้าน “ข้อมูลผิดเพี้ยน” (information disorder) ชี้ชัดว่า การตรวจสอบแหล่งที่มาคือด่านแรกที่สุดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในสื่อออนไลน์ (Wardle & Derakhshan, 2017) และสอดคล้องกับหลักโยนิโสมนสิการที่เน้นการพิจารณาอย่างเป็นระบบ ไม่เชื่อตามปรากฏการณ์เบื้องต้น

5.2 การแยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น (Fact–Opinion Distinction)

ในข่าวออนไลน์ ข้อเท็จจริงมักปะปนกับความคิดเห็นหรือการตีความของผู้สื่อสาร ยิ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความรู้สึกศรัทธาหรือความห่วงใยยิ่งทำให้ผู้คนรับข้อมูลทางอารมณ์มากกว่าเหตุผล หลักโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้เสพข่าวแยกสองมิตินี้ออกจากกัน โดยถามตนเองว่า

- ข้อมูลที่อ่านเป็น “เหตุการณ์จริง” หรือ “ความเห็นจากผู้เล่าเรื่อง”?
- มีข้อมูลรองรับหรือเป็นเพียงการคาดเดา?
- มีข้อเท็จจริงส่วนใดที่ยังไม่ครบถ้วน?

การแบ่งแยกเช่นนี้ทำให้การรับรู้ข่าวมีความสุขุมและมีน้ำหนักมากขึ้น ลดโอกาสการสร้างความเข้าใจผิดหรือการตอบสนองทางอารมณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้อื่นโดยไม่ตั้งใจ (Kabat-Zinn, 2013)

5.3 การพิจารณาคุณ–โทษของการแชร์ข่าว (Benefit–Harm Reflection)

โยนิโสมนสิการเน้นให้พิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน ไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการเผยแพร่ข้อมูล การแชร์ข่าวออนไลน์แม้เป็นการกระทำเล็กน้อย แต่ผลลัพธ์อาจขยายวงกว้างกว่าที่คาดคิด หากผู้เสพข่าวพิจารณาคุณ–โทษก่อนแชร์ จะช่วยลดการแพร่กระจายของข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์หรือข้อมูลที่อาจสร้างผลกระทบต่อความสงบของสังคม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2559) อธิบายว่าการพิจารณาคุณหรือโทษเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้ปัญญาอย่างแยบคาย ซึ่งช่วยสร้างความรอบคอบในทุกการตัดสินใจ ในบริบทออนไลน์ แนวคิดนี้สอดคล้องกับการสื่อสารเชิงรับผิดชอบที่เน้นความระมัดระวังก่อนการเผยแพร่ข่าว

5.4 การมองผลกระทบต่อส่วนรวมและสถาบัน (Social Impact Perspective)

การพิจารณาว่าการแชร์ข่าวจะส่งผลกระทบต่อบุคคล กลุ่ม หรือสถาบันอย่างไร เป็นอีกประเด็นที่สอดคล้องกับโยนิโสมนสิการ เพราะเป็นการพิจารณาที่เชื่อมโยงเหตุและผลในระดับสังคม การตัดสินใจใด ๆ ในโลกออนไลน์อาจไม่ได้สะท้อนผลเพียงในระดับส่วนตัว แต่ยังอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อ ศรัทธา หรือความเข้าใจของสังคมวงกว้าง

สถาบันสงฆ์มีระบบดูแลตนเองตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) ความเข้าใจในระบบนี้ ช่วยให้ผู้เสพข่าวตระหนักว่า การพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ มีช่องทางตรวจสอบอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องสรุปข่าวก่อนข้อมูลจะครบถ้วน

หลักโยนิโสมนสิการในมิตินี้ จึงช่วยให้ผู้เสพข้อมูล ตระหนักถึงความเชื่อมโยงของการแชร์ข่าวกับ ปฏิกริยาในวงสังคม ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารออนไลน์เป็นไปอย่างสุขุมและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

5.5 การรอข้อมูลที่ครบถ้วนก่อนตัดสินใจ (Cognitive Pause)

ข่าวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่กระทบศรัทธา มักทำให้เกิด “ปฏิกริยาเร็ว” ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจโดยขาดความรอบคอบ หลักโยนิโสมนสิการมีแนวคิดสำคัญ คือ “การชะลอความคิด” เพื่อให้ปัญญามีพื้นที่พิจารณาอย่างเป็นลำดับขั้นก่อนสรุปผลใด ๆ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2559)

ในด้านจิตวิทยา การเว้นช่วงก่อนตอบสนองเรียกว่า mindful pause ซึ่งช่วยลดอคติทางความคิดและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ (Kabat-Zinn, 2013) การประยุกต์แนวคิดนี้ในสื่อออนไลน์จึงช่วยให้ผู้อ่านไม่ตอบสนองต่อข่าวด้วยความเร่งด่วน แต่ใช้เหตุผลอย่างรอบคอบก่อนแสดงความเห็นหรือแชร์ข้อมูล

5.6 การเสริมสร้างความสงบภายในขณะเสพข่าว (Inner Calmness)

การเสพข่าวที่อ่อนไหวทางศาสนาอาจกระทบต่ออารมณ์ได้ง่าย การใช้โยนิโสมนสิการจึงไม่เพียงเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด แต่ยังรวมถึงการรักษาความสงบภายใน เพื่อให้การพิจารณาข่าวเป็นไปด้วยสติและดุลยภาพ หลักธรรมกล่าวว่าความสงบของจิตเป็นพื้นฐานของการใช้ปัญญาอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

ผู้เสพสื่อที่สามารถรักษาความสงบภายในจึงมีแนวโน้มพิจารณาข่าวได้เที่ยงตรงกว่า ไม่ถูกชักนำด้วยอารมณ์หรือแรงกระตุ้นชั่วครว สอดคล้องกับคำอธิบายในวรรณกรรมด้านสติและปัญญาในโลกตะวันตกที่กล่าวว่า การรับรู้ที่เกิดจากจิตที่มั่นคงจะเป็นการรับรู้ที่มีคุณภาพสูงกว่า (Kabat-Zinn, 2013)

การประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการในการเสพสื่อออนไลน์เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างความละเอียดรอบคอบและความเที่ยงตรงในระดับปัจเจกบุคคล และส่งผลดีต่อสังคมในภาพรวม ทั้งในด้านการลดความเข้าใจคลาดเคลื่อน การลดอคติ การเสริมสร้างความสงบในกระบวนการรับข่าว และการสนับสนุนการสื่อสารด้วยความรับผิดชอบ โดยไม่ว่าผู้อ่านจะเป็นผู้ผลิตข่าวสาร ผู้สื่อสาร หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไป ล้วนสามารถใช้โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องกำกับการพิจารณาได้อย่างเหมาะสม

6. บทสรุป ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และองค์ความรู้ใหม่

6.1 บทสรุปผลการศึกษา

บริบทของสื่อออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการรับรู้ของสาธารณชนในสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ ซึ่งมักถูกเผยแพร่ด้วยความรวดเร็วในลักษณะที่ขาดบริบทและเร้าอารมณ์ ส่งผลให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและนำไปสู่สภาวะ “วิกฤตศรัทธา” ในระดับสังคม ภาวะดังกล่าวเป็นผลสะท้อนของกระบวนการรับรู้ข้อมูลที่ขาดการพิจารณาอย่างเป็นระบบ และตั้งอยู่บนฐานเหตุผล

ในอีกด้านหนึ่ง ความสำคัญของการเข้าใจโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยและกระบวนการพิจารณาอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นกลไกที่ทำหน้าที่รักษาความเรียบร้อย ความบริสุทธิ์ และความเป็นธรรมภายในสถาบันสงฆ์ ความเข้าใจในระบบเหล่านี้มีส่วนช่วยลดการด่วนสรุปจากข่าวสารที่ปรากฏบนสื่อออนไลน์ และช่วยให้ผู้รับสารพิจารณาเหตุการณ์ด้วยความรอบคอบมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลของสื่อออนไลน์มีอิทธิพล ต่ออารมณ์ ความเชื่อ และการรับรู้ของสาธารณชน โดยพบว่า ความรวดเร็วของข้อมูล การคัดเลือกเนื้อหาตามระบบอัลกอริทึม และความโน้มเอียงทางอารมณ์ของผู้รับสาร ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการตีความที่เอนเอียงและการเหมารวมต่อสถาบันสงฆ์ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการสั่นคลอนแห่งศรัทธา ทั้งนี้ การตีความแบบด่วนสรุปทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อผู้รับสารไม่เข้าใจโครงสร้างการทำงานของคณะสงฆ์อย่างรอบด้าน

บนพื้นฐานดังกล่าว งานศึกษานี้จึงเสนอหลักธรรม “โยนิโสมนสิการ” ในฐานะกรอบคิดเชิงปัญญา สำหรับการไตร่ตรองข่าวสารอย่างถูกวิธี มีระบบ และตั้งอยู่บนเหตุผล หลักโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้รับสารตรวจสอบแหล่งข้อมูล พิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ และแยกแยะปัญหาระดับบุคคลออกจากบทบาทของสถาบันสงฆ์ โดยกระบวนการไตร่ตรองเช่นนี้ช่วยลดความเข้าใจผิด เสริมสร้างความมั่นใจของข้อมูล และป้องกันการสั่นคลอนของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

การรับมือกับวิกฤตศรัทธาในสังคมยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจทั้งด้านโครงสร้างคณะสงฆ์ บริบทสื่อออนไลน์ และหลักคิดทางพุทธธรรม โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นแกนกลางของการพิจารณาอย่างเป็นระบบ การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้สามารถสร้างสมดุลระหว่างอารมณ์และเหตุผล ช่วยให้การรับรู้ข่าวสารเกิดขึ้นบนฐานของสติและปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

6.2 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ประโยชน์ต่อผู้ใช้สื่อออนไลน์

ผู้รับสารจะมีทักษะในการพิจารณาข่าวสารอย่างเป็นระบบ ไม่ด่วนสรุปตามอารมณ์ และสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ดีขึ้น การพัฒนาทักษะดังกล่าวช่วยลดความเสี่ยงจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนและเพิ่มความสามารถในการรับมือกับข่าวลวง ข่าวบิดเบือน และเนื้อหาที่เร้าอารมณ์บนสื่อออนไลน์

2) ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมไทย

เมื่อประชาชนมีทักษะการไตร่ตรองข่าวสารมากขึ้น ความแตกแยกหรือความขัดแย้งที่เกิดจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ย่อมลดลง ชุมชนสามารถสร้างความร่วมมือและฟื้นฟูความไว้วางใจร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น นำไปสู่บรรยากาศทางสังคมที่สงบ สมดุล และมีเหตุผลมากขึ้น

3) ประโยชน์ต่อสถาบันสงฆ์

การเข้าใจโครงสร้างคณะสงฆ์และกระบวนการตรวจสอบอธิกรณ์อย่างถูกต้องช่วยลดการเหมารวมที่ส่งผลต่อความศรัทธาของประชาชน การรับรู้ที่ตั้งอยู่บนข้อมูลจริงและการพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการช่วยฟื้นฟูความเชื่อมั่นต่อสถาบันสงฆ์และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาพระพุทธศาสนา

4) ประโยชน์ต่อระบบสื่อสารมวลชนและการรู้เท่าทันสื่อ

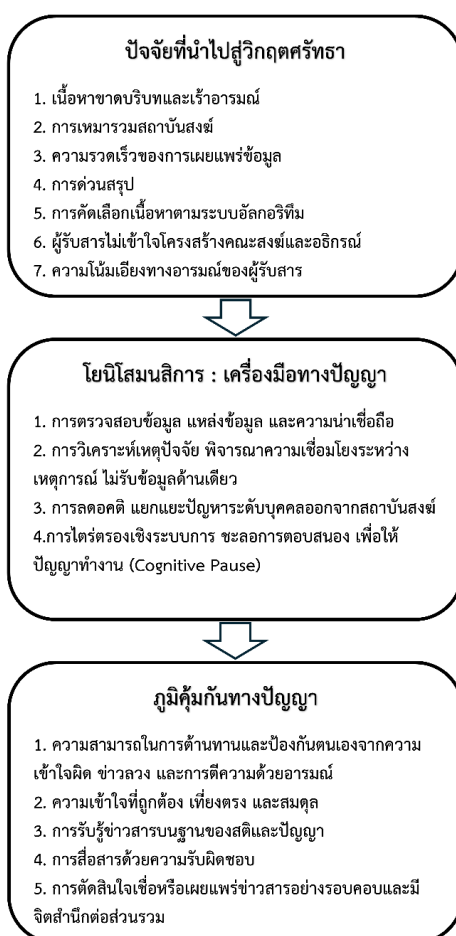
งานศึกษานี้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อในบริบทไทย โดยเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับแนวคิดสมัยใหม่ด้านการรับรู้ข่าวสาร ทำให้เกิดแนวทางใหม่ในการส่งเสริมการใช้สื่ออย่างมีสติและมีความรับผิดชอบ

5) ประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและการศึกษา

ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร หรือแนวทางการสอนเกี่ยวกับการรับสื่อ การไตร่ตรองเชิงเหตุผล และการประยุกต์พุทธธรรมในยุคดิจิทัล รวมถึงการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลต่อสถาบันทางศาสนา

6.3 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

การศึกษานี้นำเสนอกรอบแนวคิดใหม่ในการประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการกับการวิเคราะห์สื่อออนไลน์ ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้ข่าวสารในสังคมดิจิทัล โดยใช้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาที่ไม่ครบถ้วน ความเฝ้าอารมณ์ของผู้รับสาร และการตีความที่นำไปสู่ความสับสนคลอนแคลงศรัทธา องค์ความรู้นี้ทำให้เห็นว่า การใช้โยนิโสมนสิการสามารถพัฒนาเป็น “เครื่องมือทางปัญญา” ในการตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์เหตุปัจจัย และลดอคติที่เกิดจากข่าวสารบนสื่อออนไลน์ อีกทั้งยังนำไปสู่แนวคิดเรื่อง “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” สำหรับสังคมร่วมสมัย ซึ่งมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในด้าน การรู้เท่าทันสื่อ การศึกษาเชิงแนวพุทธ และการพัฒนาสังคมเชิงจิตตภาวนาในอนาคต ดังที่แสดงในภาพข้างล่าง

บรรณานุกรม

- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2564). รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2559). พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นระบบการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- Berger, P.L. (1999). **The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics.** Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Kabat-Zinn, J. (2013). **Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness (Revised ed.).** New York: Bantam Books.
- Wardle, C., & Derakhahan, H. (2017). **Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking** (Council of Europe Report DGI(2017)09). Strasbourg: Council of Europe.